

ZADNJI NASMEH POLETJA

Ivo Zorman

1

Sedaj mu je bilo dobro. Napetost v njem je popustila, telo je postalo ohlapno in se je vse predalo ugodju postelje. Sonce se je precejalo med fuksijami in zeleno in rožnato obarvano lilo na posteljo. Da je le malo zganil z nogo, že se je dvignil z odeje prah in zaplesal v snopu luči. Pod oknom so šumela krila čebel in za hišo se je oglašal lišček.

— Oklepa se dolgega stebelca, kljuje v cvet in se pozibava, se je v mislih nasmehnil Aleš. — Ampak v hruški nemara ne gnezdiijo več. Zaradi Lojza. Če bi jih ta ne bil ugledal... Z železno grebljico jih je bil izbezal iz luknje, samo enega je dobil živega in grebljica je bila krvava. Ne, v hruški sedaj nemara zares ne gnezdiijo več...

Ozrl se je na robec, ki ga je še zmerom tiščal v roki. Bil je prepojen s krvjo in se je lepil na prste. Zvil ga je v svaljek, ga stlačil za stranico ob steni in poslušal, kako je padel pod posteljo: topo in pritajeno, kakor bi bila mačka skočila skozi okno.

— Ne bo ga našla tako brž, je pomislil z zadovoljstvom.

Bila je pri popoldanskem opraviilu. Pred dobro uro že se je odpravila z doma, ko je komaj prvič zvonilo. Cerkev je bila na nasprotnem hribu in zvonjenje se je lepo slišalo čez grapo. Mehko in polno je v valovih prihajalo skozi okno in polnilo izbo. V Alešu je budilo spomine, lepi in prijetni so se luščili iz brnenja velikega zvona, v teti Micki pa je dvignilo nemir.

»Vabijo,« je rekla nestrpno.

Zakolobarila je s sivimi, brezizraznimi očmi, zganila z roko, ki ji je mrtvo visela ob telesu, in se zgrbila. Aleš je videl, da ji je težko, da je dolgo oklevala in še odločila šele ob klicu zvonov.

»Vabijo...«

Odprla je omaro in vzela iz nje staromodno vijoličasto obleko z mnogimi gubami in naborki. Držala jo je daleč od sebe in jo visoko dvignila, da bi se ne vlekla po tleh. Skrila se je z njo v kot za pečjo, kamor Aleš s postelje ni mogel videti. Preoblačila se je hlastno, oblačila so šumela in drščela na tla. Potlej je stopila pred malo, oškrbljano ogledalo in si nadela ruto. To je napravila tako, da jo je z levico najprej zavozljala, dela en vogal v usta, zategnila in si vozal potisnila pod brado. Z desnico si nič ni mogla pomagati, že od rojstva jo je imela

pohabljeno: drobna, v komolcu čudno zasukana ji je kakor mrtva visela ob telesu.

»Ti pustim okno odprto?« je vprašala.

Z oguljeno torbico pod pazduho je stala sredi izbe. S pogledom se je opravičevala, z ušesi pa je lovila glasove zvonov, ki so neutrudno vabili.

»Le!« je prikimal Aleš.

»Če bi ti bilo slabo tačas...«

Odkimal je. Govorjenje ga je utrujalo in rad bi bil sam.

»Saj bom kmalu nazaj.«

Popravila mu je blazino, mu dala svež robec — velikega, iz grobega platna — potlej pa je zares šla. Aleš je gledal za njo in zdela se mu je drobna in nenavadno majhna, kakor dekletce dvanajstih let. Vogal rute ji je segal daleč na sredo hrbta, krilo komaj čez kolena, noge je imela drobne in ramena povešena. Poslušal je, kako je zunaj zaklenila duri in potisnila ključ pod predpražnik. Kar videl jo je, kako se je vzravнала in se ozrla, če je ni kdo opazoval. Kakor da je ključ pod predpražnikom skrivnost! Pol vasi ga je spravljal tako — druga polovica ga je polagala nad podboje.

— Lepo mora biti zunaj! je Aleša obšlo hrepenenje.

Kako rad bi bil šel z njo, kakor je hodil včasih, pred leti! Spuščala bi se po klancu, po tistem strmem, umazanem kolovozu, kjer med ilovico zmerom polzi voda in se rumeno, lepljivo blato oprijema čevljev. Tja ni sonca, da bi popilo mokroto. Drevje, ki raste na obeh straneh, se stiska s krošnjami in meče na pot mokrotne sence. Spodaj se svet odpre, bližnjica se vijuga čez travnik in ga reže na dvojce. Aleš je bil zmerom stekel po njej, da je bil prej pri Knežu. Tam je stopil na brv in se na nihajoči deski zazibal nad tolmunom.

— Tista brv! se je zamislil. — Kdo ve, če že niso napravili druge?

Bila je ozka, majava in samo na eni strani zavarovana z držajem, izglajenim od nešteti rok. Pod njo je ležal tolmun, voda v njem je bila temnozelená in dna ni bilo videti. Teta Micka je stopala čez brv počasi. Previdno je postavljala noge predse, drsala z roko po držaju in si globoko oddahnila, ko je bila na oni strani. Aleš je vselej skokoma stekel čez. Bilo mu je všeč, ker se je deska ob vsakem skoku vdala in odskakovala. Potlej je stekel nazaj, pa spet na ono stran, teta Micka, ki se je bala zanj, pa je priganjala.

— Danes bi ne zmogel tega, ga je grenko obšlo.

Bil je utrujen in pobit, potisnjen na dno velike prozorne posode, kjer je želtela vročina in se je zrak neusmiljeno gostil. Nevidna roka je bila poveznila na posodo azurni pokrov in ga tiščala nizdol. Stisnilo

ga je okoli srca in na čelu so se mu nabrale potne kaplje. Ko je dvignil roko, da bi si jih otrl, je začutil, da ima prste mrzle in da mu trepečejo. Pokrov se je še zmerom spuščal, toda sedaj že ni bil več azuren, postajal je rožnat in nazadnje zamolklordeč. Zrak se je gostil, da je zvenelo v ušesih in brezmočno telo je omahnilo v praznino.

— Ne, samo tega ne! se je ustrašil.

S silo je premagal slabost, se na pol dvignil in se oprl na komolce, da bi zajel zraka. Dušilo ga je in prsi so mu plale, nenadoma pa mu je zagrgalo v sapniku in val tople, sladkobno slane krvi mu je zalil usta. Pred oči mu je legla tema in rdeči kolobarji sa zaplesali po njej, a je še segel po robcu, si ga podprl pred ustnicami in izpljunil. Previdno se je naslonil nazaj na blazino, pa se mu je že dvignil v sapniku nov val in spet je moral izpljuniti.

— Kolikokrat še?

Zadnjič je bilo v zdravilišču na hodniku; tudi tedaj je skril. Kar ga je vzela teta Micka domov, se ni več ponovilo, tudi med vožnjo ne. Bili so trenutki, ko se je oglašalo v njem upanje, da morda le ni prišel samo umret.

— Da bi se vsaj potlej ne ponovilo ... ko bo prišla Manca ... se je zbal.

Telo se mu je umirilo, nič več ga ni tako dušilo in tudi vročina ni več pritiskala nanj. Lahen veter se je dvignil iz Preske, listi na fuksijah so se zganili in val svežega zraka je zajel izbo. Zaprl je oči in se predal utrujenosti, ki ga je prevzela. Počival je. Telo se je v vsej dolžini prilepilo na slamnjačo, tudi mišica se ni ganila v njem in dobro mu je bilo tako. Ko je prešla prva slabost, je zvil okrvavljeni robec v svaljek, ga stlačil za stranico in ga spustil na tla.

— Ne bo ga tako brž našla, ga je prevzelo zadovoljstvo.

Teta Micka bi zagnala hrup, ko bi bila vedela. Tarnala bi, vila roke in nemara bi prižgala svečo, tisto drobno, rumeno, ki je ležala v skrinji. Alešu se je že ob misli na to upiralo.

Zagledal se je v nebo, ki se je bilo spet odmaknilo: čisto in umirjeno se je bočilo nad Presko, nad grapo in nad razmajanim Matjakovim skednjem. Skozi okno se je med železnimi križi in med fuksijami prebijalo sonce, risalo na odejo svetle, zeleno obarvane proge in jo grelo, da je Aleš na kolenih čutil prijetno toploto. Dan je bil spokojen: nedeljsko popoldne v odmaknjenem kotu vasi, kjer so še hiše, kakor bi lenarile na soncu. Iz Preske je prihajal pritajen šum drevja, naraščal in upadal je, kakor se je dvigal veter; v rjavem prahu pred Matjakovim skednjem so se kopale kokoši; in v vrtičku nad hišo je ob ograji dremala rumeno progasta mačka. Kakor v ogledalu jo je

videl v šipi. Steklo ni bilo gladko, zato je bila slika v njem spačena: plot iz priostrenih kolov je bil kakor nakodran, hrbet mačke pa je bil dvignjen, da je bila žival videti prav zlovešča. Kakor grozeča, prihuljena nevarnost se je stiskala v senci in prežala iz šipe naravnost vanj.

S kolenom je potegnil okno za ped k sebi. Mačka je izginila, kakor bi bil obrnil list v knjigi; v šipi je ugledal Matjakovo kmetijo.

— Kako puščobno!

V spokojnosti nedeljskega popoldneva je bil Matjakov dom videti še bolj zapuščen kakor prejšnje dni. Umazano, sivo poslopje je bilo mrzlo in pogreznjeno samo vase, nad cementno strešno opeko pa je trepetala vročina. Okna so bila gosto zamrežena — nobena hiša v vasi ni imela takih križev — in grozljiva otožnost je gledala iz njih. Po napuščih so bili tu in tam razpostavljeni cvetlični lončki, a so bili prazni, nekaj let je že minilo, kar so se zadnji nageljni posušili v njih. V steni se je od slemena pa do zgornjega okna vlekla široka razpoka, zdelo se je, da se bo poslopje zdaj zdaj razletelo in se sesulo v prah. Stopnice, ki so z dveh strani držale k vhodnim vratom, so se na eni vdrle in kazalo je, da tudi na drugi ne bodo dolgo zdržale.

— Le kakšno mora biti znotraj ... sedaj, ko je sam? se je zamislil Aleš.

Enkrat samkrat je stopil čez Matjakov prag, a še tistikrat nerad, in spominjal se je ene same izbe, tiste zgoraj. Matjakula je živela in umrla v njej in marsikaj se je spremenilo od takrat. Ana je šla kmalu za njo, nekaj dni po pogrebu so jo mrtvo našli v hlevu ...

V tišino popoldneva so zacvilila vrata, ki so se počasi obrnila na zarjavelih tečajih. Matjakov Lojz je stopil na prag. Zagledal se je čez Presko, čez grapo in še naprej, na ono stran, potlej pa odštorkljal po razmajanih stopnicah. Aleš je počasi potiskal okno od sebe in mu sledil v šipi. Videl je, kako se je majavo odzibal po kolovozu. Kokoši so prhnile pred njim in se vreščeče zagnale v travo. Tudi mačka je skočila iz svojega kota v plotu in v dveh skokih izginila v grmovju. Spokojnost popoldneva se je vznemirila kakor gladina vode, če vržeš kamen vanjo. In sredi nemira se je majala Matjakova zanemarjena postava, v obnošenih cunjah, zgrbljena in z dolgimi, mrtvo opletajočimi rokami.

— V krěmo gre, je pomislil Aleš.

Pod večer se bo preklinjaje vračal in teta Micka, ki ga bo slišala, se ne bo zgrozila nad njim. Samo pokrižala se bo. Po večerji, ko bo pokleknila k peči, pa bo v svojo dolgo molitev tudi zanj vpletla očenaš.

»Za Matjaka in za njegovo zadnjo uro...« je molila sleherni večer. Alešu se je čudno zdelo, da moli zanj, saj si niso bili v rodu.

»Krščanski človek je in nesrečen povrhu,« se je teta Micka ognila odgovoru. »Za očetov greh mora trpeti.«

Glas opotekajočih se Matjakovih korakov je zamrl in nad kolovozom se je spet zgrnil mir. Kokoši so se vračale, leno so se ugnezdile v prahu in od ugodja stresale s perjem. Le rumeno progaste mačke ni bilo nazaj.

2

Vas je sodila. Čudno, neopredeljivo in nemara krivično, toda sodba je obveljala in kakor prekletstvo obvisela nad Matjakovo hišo. Odmaknila jo je ljudem in jo napravila še bolj grozljivo in zapuščeno, kakor je v resnici bila. Še otroci, ki so se potepli po vsej vasi in obredli vsak prag, so se Matjakovih ognili. Aleš je na vse to pozabil, ko pa se je vrnil in se skozi okno ozrl proti skednju, so spomini navalili nanj in nenadoma je bil sredi tistih let, ko je bosopet, z obročem starega kolesa tekal po razritem kolovozu.

»Kaj pa Matjakovi?«

»Lojz je ostal sam,« je rekla teta Micka.

»Sam? In nikogar nima? Tudi dekle ne?«

Teta Micka je molče odkimala. S stisnjenimi ustnicami in nenavadnim izrazom v očeh je strmela skozi okno.

»Pije,« je rekla čez čas.

— Pije!

Beseda je bila skopa in je imela poseben prizvok. Kakor Marinkina, ki je bila izrečena že davno, a mu je ob glasu tete Micke nenadoma spet zazvenela v ušesih. Tudi dekleta se je ob tem živo spomnil: držala ga je za roko, da bi se ji ne izmuznil, ga vsega trepetajočega potisnila pred odprta vrata skednja in z naslado pokazala na bruno, kamor se je bil obesil stari Matjak.

»Tamle!« je rekla.

Le kaj so takrat v somraku, med pajčevinami in zaprašenimi bruni ugledale otroške oči? Je prhnil netopir? Morda je bila samo senca? Alešu se je zdelo, da vidi že zdavnaj pokopano truplo potegnjeno pod tramovjem. Zakričal je od groze in zbežal. Marinka pa se je smejala za njim. Njeno drobno, škodoželjno hihitanje ga je zasledovalo prav do vežnih vrat.

»Si se zbal?« ga je zbodla, ko ga je naslednje popoldne dobila na Knežu.

Aleš je prikimal. S peto je vrtal v mivko in gledal v tla.

»Moral bi bil vreči tja kamen ... ali pa suho vejo ... karkoli že ...«
Pogledal jo je z obupom v očeh, kakor bi pri njej iskal opore, toda deklina se je samo smejala.

»Nazaj hodi,« je rekla.

»Saj ti tudi nisi vrgla,« je vztrepetal Aleš.

»Sem,« se je zlagala. »Naskrivaj.«

»Če bi te bil videl!«

Ljudje so po nasilni smrti starega Matjaka zares metali na skedenj kamenje in dračje. Kakor bi se bili domenili za kraj, je ob steni zrasel kup in bodel Lojza v oči. Resen se je zagnal vanj, se sklonil nadenj in ga razgrebel z golimi rokami. Nesreča je hotela, da je prav tedaj prineslo mimo Geno. Nič hudega ni mislila, samo sklonila se je, kakor je imela navado, tedaj pa je padlo po njej.

»Prekleta baba!«

Lojz je preklinjaje planil nanjo in jo s težko, lopatasto roko udaril po ustih, da jo je v trenutku oblila kri.

»Prekleta baba!«

Na to je pomislil Aleš in vztrepetal v strahu pred mrkim pogledom in pred težko, lopatasto roko Matjakovega Lojza.

»Če bi te bil videl!« je rekel.

Deklina se je namrdnila — morebiti se je samo delala brezbržno — Aleš pa se je mrakotne kmetije ogibal poslej še v večjem loku. Tudi k skednju si ni več upal. Če je moral s teto Micko v gozd, se je trdo držal ob njeni strani, dokler nista bila mimo. Tako se je počutil varnejšega. In vendar je bila prav ona tista, ki ga je zavlekla tja, ne samo do praga, tudi čez prag.

Brodil je po Knežu, z roko iskal med koreninami ob bregu in se pri tem sklanjal nad gladino, da mu je voda pljusnila v obraz. Motna, prijetno mlačna voda! Zalivala mu je oči in z drobnimi pljuski dušila šum poletnega popoldneva: cvrčanje kobilic s travnika, zven tankih čebeljih kril in lenoben šelest listja. Tudi zategli klic tete Micke ni dosegel njegovih ušes.

»Aleš!«

Glas se je potegnil v grapo, se odbil in jo napolnil z odmevom.

»Aleš!«

Aleš se je zravnal. Klic ga je dosegel in čar popoldneva se je izgubil ob njem.

»Kje pa si bil?« se je obregnila teta Micka.

Po mokrih laseh, ki so se mu lepili na čelo, in nogah, ki se jih je bil oprijel prah, bi bila lahko vedela, a je vendarle vprašala:

»Kje pa si bil?«

Bila je nejevoljna, zato je govorila zadirčno. Trdo ga je prijela za roko in ga pahnila v izbo.

»Semel!«

Tako mu je očitala očeta, vselej, kadar je bila slabe volje. Aleš je to že takrat dobro vedel. Pa vsaj so bili vsi taki: kadar so bili pri volji, so ga pomilovali, v jezi pa očitali.

»Sedaj pa le brž!«

Potisnila ga je nad skledo z vođo, obesila na stol obleko in tudi čevlje mu je pripravila.

»Saj ne gremo v cerkev?« se je nakremžil Aleš.

»K Matjakovim pojdeva. Materi boš voščil.«

Aleš je prebedel. Kakor v obrambi je dvignil roko, toda teta Micka je neizprosna in nenavadno tuja stala pred njim in čakala.

»Zakaj tja?« je zajecal.

Matjakova mati ni bila kakor drugi ljudje, živela je samo v ljudski govorici. Alešu se je včasih, kadar je iz izbe gledal v okna Matjakove kmetije, zazdelo, da se je za steklom zganil obraz hrome gospodinje. Videl je ni nikoli, samo slutil jo je. Ana ji je stregla, drugih ljudi ni marala. Tudi duhovnika ni pustila k sebi, zato je bila zaznamovana. Vse, kar je bil kdaj slišal o njej, se je v tistem trenutku strnilo v grozljivo, spačeno podobo in ga navdalo s strahom, da je prebledel in zajecal:

»Nikar tja!«

»Vprašali te bomo!«

Trdo ga je prijela za zapestje in ga potegnila v vežo.

»Pusti ga no!« so se stara mama zavzeli zanj.

Takrat so še živeli. Bili so majhni, drobni in dobrota jim je gledala iz oči. Aleš jih je proseče pogledal skozi solze, čeprav je čutil, da mu v tistem hipu ne morejo pomagati. In sami so nemara čutili isto, zato je bil njih glas tih in neodločen, ko so rekli:

»Kaj bi ga silila, če ne mara!«

»Tudi Greta ni marala,« je iztisnila teta Micka. »Pa pogledjte! Tole!« je pokazala na Aleša.

Stopala je toho, Alešu pa so opletale noge, ko se je vlekel za njo. Kolena so mu klecala in ko bi ga ne bila trdo držala za zapestje, bi bil omahnil v prah. Ni se več upiral in tudi jokal ni več, toda bil je brez volje, da ga je morala dvigniti čez prag. Tisti trenutek mu je ostro in boleče ostal v zavesti, drugo ne. Kakor bi bil iz svetlobe stopil v temo: ne veže se ni spominjal in ne stopnic pa tudi vrat v zgornjico ne.

Izba je bila ozka in dolga, silno dolga. Alešev pogled, ki je bil uprt v tla, je počasi drsel po podnici od vrat k oknu. Tam se je dvignil in obstal na gospodinji. Ni ležala v postelji, kakor je bil pričakoval. Sedela je na visokem stolu z dvema velikima lesenima kolesoma, z vseh strani obložena z rdeče progastimi blazinami.

»A, ti si, Micka!« je zagodrnjala z glasom, kakor da je prišel iz groba.

Roki, ki sta počivali na kolesih, sta se zganili in pognali in čudno vozilo se je ropotaje zapeljalo po podu. Obrnila ga je in se ustavila tesno ob Alešu.

»Tak ti si Gretin?« je prišlo nekje iz globine.

Iztegnila je roko, s palcem in kazalcem prijela fanta za brado in mu dvignila glavo. Njeni prsti so bili ledeno mrzli in obraz, ki se je sklanjal nad njim, pepelnat, s temnimi kolobarji pod očmi. Aleš je kakor uklet strmel vanjo, ni se skušal umakniti in tudi vzdrgetal ni; samo strmel je. Zenice, ki so srepele vanj, so se širile, koščeni prsti so se neusmiljeno zajedali v brado in brezkrvne ustnice so se stiskale v tanko, komaj zaznavno črto.

»Tak ti si Gretin?«

»Logarjev,« je izdaval Aleš.

»Voščit je prišel,« se je oglasila teta Micka.

»Voščit?«

Prsti so popustili, roka se je umaknila in tipaje iskala pod blazino, pogled pa je še zmerom blodil po Aleševem obrazu.

»Saj,« je zagodrnjala starka. »Oči ima čisto njene.«

Roka je potegnila izpod blazine črn, žametast mošnjček, koščeni prsti so segli vanj in položil na odejo tri svetle dvodinarske kovance.

»Na, ker si priden!«

Aleš se ni zganil. Še zmerom je kakor uklet strmel v stanko.

»Vzemi!« ga je dregnila teta Micka.

Tedaj šele je iztegnil dlan. Mrzli kovanci so zdrknili vanjo, toda v stisnjeni pesti so se brž ugreli in se ovlažili od potu.

Koščene roke so spet pognale kolesa, vozilo je oddrlo nazaj k oknu in Aleš se je zavedel zunaj na cesti. Sonce ga je oblivalo s slepečo lučjo in kovanci so ga žgali v potno dlan.

Vsega tega se je spomnil, ko se je vrnil, legel v pripravljeno posteljo in se ozrl proti Matjakovemu skednju.

»Kaj pa Matjakovi?« je vprašal.

Teta Micka, ki se je tudi zastrmela skozi okno, je tiho odgovorila:

»Lojz je ostal sam.«

In čez čas: »Pije.«

Spet so se oglasili zvonovi.

— Ljudje se usipajo iz cerkve, je pomislil Aleš. — Fantje vise na ograji v linah, zvonovi jim bobne na ušesa in jih gluše, pod njimi pa se skozi cerkvena vrata vali temna gmota ljudi in se razliva po pokopališču. Hiti, postaja in sili na cesto, tam pa se razprši in se v tankih curkih potegne po poljskih poteh. Zvonovi pojo, pokopališče se prazni, iz cerkve pa stopajo še zadnji obiskovalci: kakor poslednja kaplja iz izpraznjene steklenice zdrkne temna postava iz mrakotnega, z vonjem po kadilu nasičenega prostora na sončni prag, tam za hip obvisi, potlej pa kane med nagrobnike. In za njo še ena ... in še ena ... Zmerom poredkeje, zmerom manjše, zmerom bolj zgrbljene.

— Teta Micka bo zadnja, nikogar več ne bo za njo, je vedel Aleš.

Glasovi zvonov so mu prinašali čez grapo njeno podobo, kakor jo je bil videl v otroških letih: kako vsa drobna in neznatna kleči ob oltarju Lurške matere božje in v molitvi zgiba z ustnicami; kako sklanja glavo k tlom, jo dvigne, toliko da se zazre v soho, pa spet povesi; kako s prsti leveice prebira rožni venec, tistega z drobnimi, živomodrimi jagodami, ki ga je kupila na misijonu.

— Drugega tako nima.

Življenje jo je zaznamovalo že ob rojstvu in potlej jo je gnetlo, trdo in neusmiljeno. Pognalo jo je med ljudi in ljudje so bili sovražni; še otrok je bila, ko je izgubila vero vanje. Alešu je nekajkrat pripovedovala o tem. V nedeljo, ko sta se vrnila od popoldanskega opravlila, je navadno vzela iz omare torbico, sedla za mizo in stresla nanjo za prgišče kovancev. To je bil izkupiček prejšnjega tedna. Razgrebla jih je, potem pa naštevala po deset in jih postavljala v stolpičke. Aleš je s komolci slonel na mizi in z očmi požiral denar, ki se je lesketal na beli plošči.

»Koliko si dobila!«

Teta Micka je dvignila obraz in sive, brezizrazne oči so se nasmejale in blede ustnice so se razklenile in pokazala se je vrsta zdravih, širokoštrlečih zob.

»Mhm!« je prikimala.

Sedaj je stolpičke kovancev pobirala z mize, drugega za drugim, in jih počasi spuščala v torbico, ki jo je imela v naročju, da jima je prijetno pelo na ušesa.

»Ampak takrat v Ljubljani? Takrat so te opeharili?«

»Mhm! Takrat so me opeharili.«

»Nič nisi prinesla domov? Tudi dinarja ne?«

»Tudi dinarja ne.«

Teta Micka se je vzravнала, se naslonila na zid in se zagledala proti vratom. Roka, ki je prej pobirala kovance, je obležala na mizi, oči so se zasmevale in ustnice so se raztegnile. Rada je govorila o tem, kakor je Aleš rad poslušal in izpraševal.

»Koliko si bila stara?«

»Dvanajst let.«

»Prav majhna si bila?«

»Majhna. Premajhna za svoja leta.«

»Ker si bila bolehná?«

»Tudi zato.«

Aleš si jo je živo predstavljal: drobno in čisto majhno, manjšo, kakor je bil sam, ki je bil komaj v sedmem letu, s pohabljeno desnico, za visoko naloženim vožičkom, ki ropota po trdi cesti.

»To je bila dolga pot?«

»Dolga. Mati so me zgodaj spravili iz postelje, kmalu po polnoči. Ob pol treh sem bila že na véliki cesti.«

»Pa so ti veliko naložili?«

»Okoli sto jajc je bilo...«

»Zadnjič si rekla sto dvajset.«

»Nemara da jih je bilo zares sto dvajset. Tako natanko mi ni ostalo v spominu. Dosti jih je bilo, to vem.«

»In na trgu? Ženske so kar jemale, kajne?«

»Seveda so. Jaz, trapa, sem jih pa gledala.«

»In nisi rekla za denar?«

»Nisem. Čakala sem, da bodo same dale. Tako gosposke so bile videti...«

»Pa niso?«

»Niso. Brez jajc in brez denarja sem ostala, še štruca si nisem mogla kupiti.«

Táko je bilo njeno prvo srečanje z ljudmi. Izgubila je vero vanje in se je bržkone prav zato tako krčevito oprijela upanja, da jo čaka onstran groba nekaj lepšega. Blišč razkošnih lestencev, zadah po kadilu in bučanje orgel, vse to je bilo kakor medla podoba sreče tam na koncu njene poti.

— Drugega tako nima.

Vožiček ropoče po trdi, beli cesti, kolesa pojo, levica je utrujena, desnica pa mrtvo visi ob telesu. Prah reže v oči, pot je dolga in sonce neusmiljeno. Toda tam na soncu... prav na koncu nemara...

Aleša je stisnilo okoli srca: tudi samega sebe je zagledal na cesti. V prsih ga duši in korak mu omahuje. In na koncu ni ničesar, samo zadnji kanton iz črnega kamna in strahotna praznina, drugega nič.

Kazalci so se pomikali proti četrti, tete Micke še ni bilo in Aleša je zaskrbelo:

— Manca bo prinesla mleko, našla bo vrata zaklenjena, postavila posodo na prag in odšla.

Z jutrom se je rodilo v njem pričakovanje, potem je raslo, kakor je rasel dan, in se razraslo v silno, boleče hrepenenje. Z njenim prihodom šele je dan dobil svojo vrednost in svoj pomen. Ko je odšla, so ostale za njo prijetne sanje, obarvane z resničnostjo in tolikanj žive, da se mu je srce krčilo v radosti in bolesti; prijetne sanje in pa upanje za naslednji dan. In če bi je ne bilo...

Še vselej je prišla; štirje dnevi so minili, kar se je bil vrnil, in štirikrat jo je videl. Ni se dolgo zadrževala: v veži je pustila mleko in potlej stopila v izbo, toliko da ga je pozdravila. Alešu je bilo dovolj. Prinesla mu je košček tistega življenja, ki je bilo zanj komaj še resničnost, nekaj sonca, zdravja in smeha. Zavzel se je, ko jo je bil v prvo ugledal. Več ko leto dni je videl okoli sebe samo izsušene bolnike in do vratu zapete bolniške sestre, ki so širile zadah po lizolu, njegove oči so bile lačne zdravja in lepote in Manca je bila, kakor da je stopila naravnost iz njegovih sanj.

V dolgih nočeh brez spanja, ko se je bolniška soba v modrikastem soju zastrte svetilke prelila v čudežno pokrajino, ko so bile dolge vrste belih postelj samo še varljiva igra svetlobe in senc, jo je gledal pred seboj. Shajala sta se na brezkončnem nabrežju sanj. Po drobnem, belem pesku mu je prihajala naproti. Bila je bosa, noge so se ji vdirale v pesek in voda, ki je pljuskala nanj, ji je zalivala stopinje. Hodila je lahkotno, kakor da ne čuti svojega telesa. In Aleš jo je pričakoval. Videl je, kako se ji je veter zapletel v lase, in je razširil roke. Objel jo je narahlo, še stisnil je ni, ona pa je nagnila glavo nazaj, da se ji je koža na vratu napela, zaprla oči in razprla ustnice in jih ponudila v poljub.

Tedaj pa je v sanje kanila resničnost in jih skalila.

Morda je bil samo krčevit kašelj soseda: utrgal se je iz ene izmed postelj in vsi so se zganili ob njem. Ali pa je bil zvonec, ki je pridušeno zapel spodaj v veži. Morebiti je vstopila bolniška sestra ali pa je po linoleju pridrsal bolnik, ki se je vračal v posteljo. Karkoli je bilo, bilo je grenko in sanje so se razblinile v nič.

Tu, pri teti Micki, jo je spoznal: bila je Góličeva Manca. Zavzel se je, ko jo je bil v prvo ugledal, in takoj je vedel, da je dekle iz sanj. Dotlej ni imela imena in v njenem obrazu ni bilo jasnih črt, v Manc

pa je našla svojo podobo in Aleševe sanje so pritipale v resničnost. Nekaj nenavadnega je bilo v tem, zato se je zmedel. Ni ji takoj pogledal v obraz. Glavo je imel po strani na blazini in oči povešene, da je videl samo dvoje bosih nog, ki so stopile čez prag. Bilo je dvoje zdravih, rahlo porjavelih nog, z gladko, napeto kožo. Potlej je dvignil pogled k modremu krilu, ki je segalo komaj do kolen, k polnim rokam in k rumeni jopici in nazadnje k obrazu. Stala je na pragu, kakor da se obotavlja in šele čez čas stopila k postelji. Lahkotno je premerila izbo, da je Aleša, ki je s pogledom visel na njeni gibki postavi, grenko obšlo:

— Zdravim telo nikoli ni v breme.

Pričakovaje ga je gledala, potlej pa je planilo iz nje:

»Saj me zares ne pozna! Pa sva se včasih igrala skupaj.«

Vse je kipelo v njej, njenih rok se je držal vonj po zemlji in po prostranih travnikih za Knežem, bila je brezskrbna in srečanje z Alešem ji je bilo kakor igra. Pričakovaje se je zagledala fantu v oči in ko ni mogla več zdržati:

»Saj me zares ne pozna! Pa sva se včasih igrala skupaj.«

Aleš je priprl oči, zablodil z mislimi v davna otroška leta in uganil:

»Góličeva?«

In teta Micka:

»Mleko mi nosi.«

Kakor bi se bila opravičevala, da jo trpi v hiši. Še pogledati je ni marala: bose noge in kratko krilo pa do ramen razgaljene roke in tesna jopica! Teta Micka je take stvari obsojala in Aleš je to dobro vedel.

Manca si je s široko kretnjo popravila nagajiv koder, ki pa ji je brž spet zlezel nazaj na čelo, in rekla:

»Dolgo se nisi oglasil.«

Aleš, ki ga je koder vznemiril, ker se je bil domislil, da je svoj čas nosila kite, pa:

»Marsikaj se je spremenilo od takrat.«

Táko je bilo prvo srečanje. Aleš je gledal za njo, ko je odhajala, strmel v vrata še dolgo potem, ko je že ni bilo več v izbi, in komaj slišal teto Micko, ki je nejevoljno zamrmrala predse:

»Taka hodi, da je človeka sram, če jo pogleda.«

»Pa vsak dan tako prihaja?« je vprašal.

Teta Micka ga je debelo pogledala, ker ni vedela, kaj je hotel. Fantovega blodnega pogleda ni mogla razumeti, zato je suho odvrnila:

»Vsak dan.«

— Vsak dan! Včeraj, danes, jutri in pojutrišnjem... zmerom...

To je bila prva misel, ki ga je obšla naslednje jutro, ko se je zarja komaj pritipala v izbo. Ves dolgi dan je bil pred njim, štel je ure in čakal popoldneva.

— Okoli štirih, si je rekel.

Vmes se je oglašal strah:

— Morebiti je ne bo... Iz radovednosti je prišla, da bi videla, če je konec blizu, in sedaj je ne bo več. Pustila bo mleko v veži, v izbo še pogledala ne bo, in odšla.

Pa je le vstopila. Ne kakor prejšnji dan, vsa druga je bila. Narahlo je odrinila vrata, pomolila glavo skozi režo in šepnila:

»Spiš?«

In že je smuknila v izbo. Bila je sveža, kakor bi bila prišla iz kopeli, in njen nasmeh je bil zaupljivejši kakor prejšnji dan.

»Pravijo, da moraš imeti mir, pa sem se bala...«

»Lepo je, ker si prišla,« se je nasmehnil Aleš.

Hotel ji je reči, da je že od jutra čakal nanjo, štel ure in se bal, pa je vedel, da bi se mu smejala in bi je potlej nemara zares ne bilo več. Zato se je samo nasmehnil in rekel:

»Lepo je, ker si prišla.«

Manca mu je nasmeh vrnila, širok nasmeh, ki se ji je razlil čez ves obraz.

»Ah, kaj!« je rekla. »Drugačnih ljudi si vaje... ves ta čas.«

»Brž je minilo,« je odvrnil Aleš.

In Manca čez čas:

»Brž. Pa so vendarle leta vmes. Saj sem bila še čisto majhna takrat, vse se mi je videlo tako veliko in zmerom me je bilo strah. Kako sem jokala na Barakarjevem kolesu!«

»Jaz pa sem gnal, kar so mi noge dale.«

»Samo nagajal si.«

Spet se je nasmehnila. Alešu je silno hrepenenje seglo v srce, hrepenenje po nasmehu, ki je lebdel pred njim in vabil.

— Nikoli ga ne dosežem, ga je obšlo.

Pa se je lastne misli zbal, komaj da se je oglasila v njem, in se zgrozil ob njej:

— Če bi vedela! Šla bi in nikoli več bi je ne bilo.

Manca se je bila že poslovila, odšla je, nasmeh pa je ostal. Bil je kakor sonce, ki je lilo skozi okno, kakor poletje, ki je zvenelo v šumenju čebeljih kril, kakor življenje, ki je minilo in se ne vrne več.

Barakarjevo dvorišče! Oblito je s slepečim soncem, da so obokane vdolbine zapuščene vinske kleti kakor prazne očesne dupline, ki zro proti hlevu, in tiho je in grozljivo samotno. Stari vitel z zarjavelim zobovjem — Barakarjevo kolo — počiva. Kokoši so se ugnezdile pod njim. Planil bi mednje, jih razgnal in spravil cvileče kolesje v tek ... Bila bi prijetna igra, toda čar popoldneva bi izginil. Oboki vinske kleti bi ne bili več tako mračni, vegasta streha na hlevu nič več tako skrivnostna, vabljliva zgodba iz davnih dni, ki je dihal s starih poslopij, bi se prelila v cviljenje vitla in Manca bi na kolesu zajokala, ker bi Aleš le prehudo gnal.

— Zmerom me je bilo strah.

In že je bila tu podoba iz otroških let, kakor iztrgana iz debele knjige.

Vročina je hromila, pesek je bil razbeljen in je žgal v bose podplate, zato sta se umaknila pod obok. Objel ju je hlad, ki je dihal iz kamna, in ju vabil zmerom globlje, prav do kamnitih podbojev, do težkih hrastovih vrat.

»Je globoko?« je dahnila Manca.

Šepetala je, kakor bi se bila bala lastnega glasu. Vse popolne že sta šepetala.

»Globoko.«

Nikdar še ni bil pogledal čez prag, toda verjel je v to, kar je rekel.

»Barakarjevi nikoli ne odpirajo.«

»Nikoli.«

Pritisnila sta lica k umazanim deskam in skušala s pogledom prodreti skozi špranje, ki so režale v lesu.

»Pa če bi? Bi se upal noter?«

»Upal.«

»Tudi sam?«

»Saj ni nič.«

Les je bil raskav in špranje vse prepredene s pajčevinami; samo velo je skozi, hladno in neprijetno, da sta morala umakniti glave.

»Jaz bi se sama ne upala ... še na prag ne.«

»Oh!«

Visoko nad njima je bil zapah, ves zarjavel in kakor da ni od teh vrat, kakor da ga je nekdo kar tako, zaradi lepšega pritrdil nanja. Oba hkrati sta dvignila oči, jih povsila in se srečala s pogledi.

»Ne dosežeš ga,« je šepnila Manca.

Aleš pa:

»Takole ne.«

In spet Manca:

»Kako pa?«

To je rekla zato, da bi napravil, kar se je bil namenil, da bi se že same misli ne bil zbal. Aleš je to vedel, čutil je, da nazaj ne more več, zato je spet pogledal zapah pa Manco pa spet zapah in šepnil:

»Nekaj bi moral podstaviti...«

Manca, kakor da je nato čakala, pa:

»Tamle! Poglej!«

Vegast zaboj je bil prislonjen k stebri, nanj je pokazala.

»Tale?«

Bil je težak in Alešu je bojazen hromila telo, zato ga je komaj privlekel do vrat. Mukoma se je povzpел nanj, ujel ravnotežje in prijel za železo.

»Saj ne pojde,« je zasopel.

Strah ga je bil navdal in zaželel si je, da bi bil zapah težak, da bi ga ne mogel premakniti. Tako preprosto bi bilo: odmaknil bi zaboj, ga prislonil nazaj k stebri in potlej bi spet strmela skozi špranje. Strah ga je bil navdal in zato je šepnil:

»Saj ne pojde.«

Zapah je škrtnil, se začuda rad vdal in zdrknil iz zareze.

»Ah!« je ušlo Manci.

Aleš pa komaj da se je obdržal na nogah. Težka vrata so zaječala, se obrnila na tečajih in toliko da ga niso potegnili za seboj. Mračna odprtina mu je zarežala naproti in v obraz mu je planil zadah kakor iz starih, brezzobih ust.

»Vidiš!« je rekel, ko je bil spet na tleh.

Toda kolena so se mu tresla in v grlu ga je tiščalo, da je komaj spravil iz sebe:

»Vidiš!«

Manca, ki se je bila za korak umaknila, se je pritihotapila bliže, Alešu prav za hrbet.

»Se bojiš?« je šepnila.

Aleš je moral stopiti na prag; Manca se ga je oklepala in iztegovala vrat.

»Saj ni nič.«

In zares ni bilo. Tudi globoko ni bilo, komaj dve stopnici navzdol. Na dnu je stala voda, težka in gnila je ležala med bruni, ki so bila razmetana sem ter tja. Pa zatohlo je bilo, da ju je dušilo. Alešu je zrasel pogum.

»Pojdiva!« je rekel skoraj naglas.

»Nikar!«

A je bilo v Mančinem glasu le malo strahu, več napetega pričakovanja. Ni ostala na pragu, bila je Alešu trdno za petami, ko se je spustil navzdol. Stopila sta po mehkih, spolzkih brunih, ki so se vdajala, da je voda cvrkutala pod gnilim lesom. Pomikala sta se korak za korakom, zmerom globlje, zrak se jim ni zdel več tako težak in tudi oči so se privadile na somrak.

»Prazno,« je rekel Aleš.

Besedo je izgovoril naglas, nalašč jo je izgovoril naglas, ko pa je slišal, kako je zazvenela v obokani kleti, se je zgrbil kakor pod udarcem. Ko se je zven izgubil, se je molk, ki je ležal med zidovjem, še bolj gostil za njim. In v ta molk je kanila kaplja: utrgala se je s stropa in trdo udarila v vodo.

»Pojdiva!« je vztrepetala Manca.

Aleš pa ni hotel poslušati. Trmoglavo je stopil naprej in potegnil deklico za seboj.

Ob zadnji steni so ležale doge še zdavnej razpadlih sodov. Samo eden je še stal pokonci: sploščen in močno nagnjen na stran se je dvigal iz vode. Obstrmela sta, ko sta ga ugledala.

»Je prazen?« je šepnila Manca.

»V takem je bila zaprta smrt,« se je domislil Aleš.

In Manca, na pol v strahu, na pol v nejeveri:

»V temle?«

»Ne vem, če v temle.«

Dvignil je roko in s pestjo udaril po lesu.

»Ne, Aleš!«

Udaril je močneje.

»Nikar, Aleš!«

Tedaj ga je navdala objestnost: pograbil je kos lesa in zamahnil, da je oglušujoče zadonelo pod obokanim stropom.

»Aleš!«

Zamahnil je v drugo. Kakor grom se je razleglo po kleti; gnile vezi so popustile, sod se je razvalil in se s truščem zrušil v vodo.

Bežala sta. Umazana voda ju je obrizgala, na dvorišču ju je oslepilo sonce, kokoši so se vreščče razbežale pred njima in veje so ju bile v obraz, ko sta se prerivala skozi grmovje. Ustavila sta se šele pri Knežu, daleč pod vasjo. Zrinila sta se med vrbe nad tolmunom in zadihana obsedela. Molčala sta in strmela v vodo. Manca je prva spregovorila:

»Bodo izvedeli?«

In Aleš:

»Ne bodo.«

Knež je šumel, v travi so cvrčale kobilice in kačji pastirji so plesali nad vodo.

6

Snop sončne luči je počasi drsel čez posteljo, zdrknil z nje in se raztegnil po podnicah, malone do peči.

Teta Micka se je vrnila od popoldanskega opravila. Plaho je pogledala v izbo, kakor da je prišla k tujim ljudem, pa se boji vstopiti, in se nasmehnila, da bi bila zadrega, ki jo je bila navdala, videti manjša.

»Dolgo me ni bilo,« je rekla.

Aleš je molčal. Videl je, kako je čakala njegove besede, pa je vendar molčal.

»Si bil težko sam?«

»Ne,« je odkimal Aleš.

Ko bi ji smel povedati, kako prav mu je bilo in da se je bal samo zaradi Mance, ki bi ne bila mogla noter! Sedaj je vedel, da je ne bo in bi bil rad spet sam.

»Ti je bilo slabo?« je teta Micka silila vanj.

Aleš je odkimal.

»Nikoli nič ne rečeš,« je potolažila. »In ničesar ne maraš, kar bi ti pomagalo...«

Njen glas je bil proseč in njen pogled je blodil od postelje k oknu, kakor da se lovi na robu poslednjega upanja.

»Vsem se čudno zdi, ker si tak, je nadaljevala. »Mejačevka mi je danes ponudila smrekovega čaja; a kaj bi z njim. Saj ga ne bo maral, sem dejala, pa mi ni hotela verjeti. Mnogim je že pomagala z njim, je rekla, dober je in še nihče, je rekla, ga doslej ni odklonil. Škufcu, je rekla, ga nikoli ni bilo zadosti...«

»Tak to ga je spravilo pod rušo!«

Aleša je tetina gostobesednost utrujala. Besede so mu vsiljivo bile na ušesa, bile so nadležne in zoprne. Mejačevko je poznal, poznal je njena zelišča in tudi Škufca in njegov konec je dobro poznal. Nič posebnega ni vedel o vsem tem, toda v pripovedovanju tete Micke je bilo nekaj odvratnega, zato ji je segel v besedo in rekel:

»Tak to ga je spravilo pod rušo!«

Teta Micka je čutila porog, umolknila je in zlezla vase. V očeh so se ji zalesketale solze in zajokala bi nemara, da ni prav tedaj potrkalo.

— Manca! je spreletelo Aleša.

Pa je bila le njena mati. Vsa razgreta je stopila skozi vrata, z globokim vzdihom postavila posodo z mlekom na klop in sedla.

»Človek bi zgorel, takšno je,« je prišlo iz nje.

— Ne bo je, zares je ne bo, je pomislil Aleš.

»To pa,« je prikimala teta Micka, samo zato, da je nekaj rekla.

Golička je potegnila izza pasu robec, si obrisala čelo, potlej pa segla še v globoki izrez in si otrla znoj pod pazduhami ter na prsih. Njeno razvaljeno telo je izcejal znoj v potokih; komaj da je potegnila z robcem, že so se spet pokazale na koži potne kaplje.

»Za takele je slabo,« je rekla in pokazala na Aleša. »Poletje jih rado vzame.«

Alešu je bilo vseč, da je naravnost povedala, kar je imela v mislih. Nenavadno zadoščenje ga je obšlo pri tem. Pogledal je teti Micki v obraz, videl grozo v njenih očeh, pa se je nasmehnil.

»Meni je dobro,« je rekel.

In Golička:

»Dobro? Saj si čisto bel v obraz. Jesti bi moral, jesti! To bi te spravilo pokonci.«

Teta Micka pa:

»Saj mu dam, kar morem...«

»Čakaj, ti bom jaz nekaj poslala.«

Spet si je z robcem otrla znoj pod pazduhami in na prsih.

»Kje pa imaš dekleta?« je vprašala teta Micka.

»Nemara da je v Domu. Plešejo tam.«

— Plešejo! je pomislil Aleš.

Harmonika vrešči in z mize se cedi pijača. V zraku je smeh, vonj po znojnih telesih in razlitem vinu in prah, ki se dviga s tal. Noge cepetajo in harmonika vrešči, plesalci so utrujeni, toda harmonika vrešči in priganja. Zrak je dušič, prah peče, obrazi pa se smehljajo in harmonika vrešči in priganja.

— Plešejo!

»V cerkev bi jo bila poslala,« se je obregovala teta Micka.

»Se bo že še namolila. Sedaj je mlada, v cerkvi pa je še meni, ki sem stara, dolgčas.«

— In zdrava! je v mislih dopolnil Aleš.

Njemu je bil ples zmerom muka, nikoli zadovoljstvo. Šel je, ker je vedel, da ne zmore kakor drugi, pa je hotel s tem prikriti slabost. Samo zato se je silil z vinom, samo zato je požiral prah, ki se je dvigal nad mizami. Na plešišče je odhajal počasi, da bi bil ples krajši, k mizi pa se je vračal bled in utrujen. Nič koliko deklet je vodil v ritmu.

pobesnele harmonike, toda s katero je bil na zadnjem plesu... Tega se ni mogel domisliti. Morebiti z Božo? Z Majdo? Ali pa nemara z Zoro?

»Saj to je tisto,« je rekla teta Micka. »Nihče bi se ne pogubil, ko bi greh ne bil mikaven. To bi morala gledati.«

In Golička na to:

»Kakšen greh? Če spije kozarec vina ali če jo fant stisne k sebi?«

— Katera je bila? se je mučil Aleš. — Zora? Majda? Ali Boža?

Bila je lahka, nenavadno lahka. In smejala se je, ves čas se je smejala. Njene noge komaj da so se dotikale tal, bila je razigrana, besed so se je kar usipale iz ust. Aleš ji ni odgovarjal, samo prikimaval je in odkimaval. Skušal se je delati brezskrbnega, pa je komaj vlačil noge za seboj. Harmonikar pa je igral. S prsti je drsel po tipkah, z nogo pritrkoval takt in igral. Aleša je obhajala slabost, pot mu je orosil čelo in noge so se mu zapletale. Vonj po razlitem vinu mu je težko legel na pljuča, prah ga je dušil, plesalci so se zadevali obenj, harmonikar pa je neusmiljeno igral. Temnilo se mu je pred očmi, kakor skozi meglo je videl dekliški obraz, ki se je smehljal, potem je nenadoma planil pod strop in utočil v temi.

»Da moreš tako govoriti!« se je zgrozila teta Micka. »Še pomisliti na to me je sram.«

— Katera je bila? se je spraševal Aleš. — In kaj si je ob tistem mislila?

Tedaj je prvikrat bruhnil kri: topla in spenjena se mu je ulila po vratu. Ples se je ustavil, pa samo za hip. Odnegli so ga, potlej pa so se brž vrnili in plesali naprej. Aleš je to vedel in mu je bilo hudo. Tudi sedaj mu je bilo hudo, zaradi Mance.

— Pleše! je pomislil. — Pleše in se smeji sredi razigrane družbe, zato ni utegnila priti.

»Če bi se svet po tebi ravnal, bi bilo še plesati dolgčas,« se je posmehnila Golička.

»Tudi brez tega se da živeti.«

»Samo kako!«

»Tako, da je bogu všeč.«

V Goličkinih besedah je bila nestrpna posmehljivost, teta Micka pa je govorila mirno, skoraj blago, samo na dnu njenih oči, prav na dnu, je bilo nekaj kakor popadljivost.

»To le ti tako misliš,« je odvrnila Golička. »Jaz pa pravim: dobro, da ti nimaš svojih otrok, ugonobila bi jih s pobožnostjo.«

»Zaradi molitve še nobenega ni bilo konec.«

»Pa Greta?«

»Greta?« se je zganila teta Micka.

Popadljivost v njenih očeh je naraščala, dvigala se je kakor ognjeni zubelj. In glas ni bil več tako blag, zvenel je ostro, skoro zadirčno.

»Saj veš, kako je bilo z njo: ko bi bila manj preklečala v cerkvi, bi nemara še danes živela.«

Zubelj v očeh tete Micke se je dvignil še više, kri ji je rahlo obarvala uvela lica in ustnice so se ji razklenile, da se je pokazala vrsta široko štrlečih zob.

»Nikoli ni rada molila,« je rekla mračno.

Golička pa z zlobnim smehljajem:

»Rada ali nerada, morala je. V dežju in blatu si jo gonila s seboj...«

»Bog ji bo štel v dobro, ker je šla tudi v dežju,« je posegla vmes teta Micka.

In Golička, ki se ni dala ugnati:

»Zdravnik ji je velel, naj leži, ti pa si jo potegnili iz postelje... Zaradi molitve in pokore, kajne?«

»Bog bo sodil,« je rekla teta Micka. »Veliko sem molila zanj in še molim.«

Glas tete Micke je bil spet blag, popadljivost v njenih očeh je ugasnila in kri, ki ji je bila obarvala lica, je spet izginila iz njih. Tudi Golička se je umaknila. Vstala je in rekla brezbrizno, kakor da sta govorili o vsakdanjih, nepomembnih stvareh:

»Nikoli se ne boš spremenila.«

In teta Micka:

»Kaj bi se spreminjala!«

Aleš je šel z očmi od ene do druge in videl, kako sta se potegnili vsaka v svojo lupino. Tipali sta, samo tipali sta ves čas, sedaj pa sta se skrili pod skorjo brezbriznosti. Teta Micka se je vsa drobna stiskala na klopi in se smehljala. Golička pa si je popravljala obleko.

»Nekaj ti bom že poslala,« je rekla.

In Alešu:

»Ti pa glej, da se pozdraviš!«

Potlej je šla.

(Konec prihodnjič)

O, naj bo vsaj trenutek s tabo
tako neskončen in sladak,
kot grenka je vsa pot za mano,
kot bo moj pot naprej težak.

ZADNJI NASMEH POLETJA

Ivo Zorman

(Konec)

7

Teta Micka je stopila za njo, kakor bi se bila hotela prepričati, da ni ostala zunaj v veži. Ko se je vrnila, je potegnila stol k postelji in sedla. Nekajkrat je zganila z ustnicami, kakor da se ne more odločiti za pravo besedo, potlej pa je le začela.

»Zmerom je bila lahkomiselnna,« je rekla. »Že v šoli se je ozirala v fantovske klopi in v cerkvi se je smejala v robec. S tvojo materjo sta venomer tičali skupaj in nemara bi bilo bolje, ko bi ne bili.«

— Le čemu mi vse to pripoveduje? je pomislil Aleš.

Rad bi se bil otesel nevšečnih besedi, pa je bil kakor ujet, priklenjen na posteljo in brez moči. Moral je poslušati.

»Ampak tistega, kar je govorila o njej,« je nadaljevala teta Micka, »tistega ne smeš verjeti.«

Aleš je o svoji materi le malo vedel, bolje od nje je poznal teto Micko, po njej je sodil. Njena pobožnost je bila nasilna in neusmiljena, vsa otroška leta mu je zagrenila z njo. Kako jo je včasih sovražil zavoljo tega! Z leti, ko je bil daleč od nje, se je sovraštvo sprevrglo v pomilovanje, sedaj, ob njenem opravičevanju, pa je nenadoma spet zagorelo v njem. Moral je stisniti zobe, da je zadržal ostro besedo, ki je hotela z jezika, iskre v očeh pa ni mogel utajiti. Sovraštvo je zlomilo voljo, hotelo je raniti in je zadelo v živo. Teta Micka se je ukrivila na stolu, tako je bil pogled, ki jo je bil oplazil, mrzel in krut.

»Nemara da Greti zares nisem bila povsem pravična,« je rekla. »Morebiti sem jo preostro sodila in grešila pred njo, toda ko sem jo opominjala k pokori, sem ji želela samo dobro.«

»In si jo bolno vlačila po dežju in blatu?« se je posmehnil Aleš.

»Ne smeš verjeti! Golička ni govorila po pravici. Samo dež in blato sta ji ostala v spominu, ker je videla Greto na poti v cerkev. Ko bi jo bila srečala kje drugje, bi ne bilo blata in ne dežja. Sovraštvo je govorilo iz nje, zato ne smeš verjeti.«

Umolknila je in se zazrla Alešu v obraz, toda ta ji ni vrnil pogleda. Trdovratno je strmel v strop in molčal.

»Tudi ti si na krivi poti,« se ji je kakor vzdih izvilo iz prsi. »Globoko si zabredel, ko pa boš spoznal svojo zmoto...«

»Dolgo boš čakala na to,« jo je prekinil Aleš.

»Da bi dočakala! Božje usmiljenje ne pozna meja.«

Spet je legel med njiju molk. Aleš, ki se je vse te dni čudil, ker ni prav nič tiščala vanj, je sedaj razumel: ves čas je prežala nanj, tehtala besede in iskala ugodnega trenutka.

»Vem, kod si hodil in kaj si počel, kar si šel od nas,« je nadaljevala. »Za vsak tvoj korak sem izvedela in hudo mi je bilo. Mestne šole niso bile za te, kvarile so te in kar so ti dobrega pustile, ti je vzela vojna. Ta te je do kraja izpridila, Aleš, ti sam tega nemara še ne čutiš ne.«

— Vse je preračunano, je pomislil Aleš. — Glas, ki skuša biti blag, besede, ki obsojajo in božajo obenem, in pogled, ki se vpija v dušo.

»Najprej si izgubil vero,« mu je spet prišlo do ušes, »potlej si jo jemal še drugim. Kaj si govoril in kaj si pisal? Groza me je bilo, ko sem brala, a sem vendarle upala: Greta se je spokorila, zakaj bi se njen otrok ne, pa čeprav je zabredel globlje?«

— Pa je zares brala! se je v mislih posmehnil Aleš.

Mladostna prešernost mu je narekovala tiste strani in nič posebnega ni bilo, kar je napisal. Ko je videl natisnjeno, ga je obšlo, da bi morala brati teta Micka, pa ni verjel, da bi ji prišlo v roke. Sedaj mu je sama povedala in moral se je nasmehniti sam pri sebi:

— Pa je zares brala!

»Ko si zbolel, sem se pa ustrašila. Pri tujih ljudeh je, sem si rekla, pri takih, ki bi še po duhovnika ne poslali, ko bi si ga zaželel ob zadnji uri.«

— Zato me je vzela k sebi? je pomislil Aleš. — Samo zato mi je tako prigovarjala, da bi mi vsilila duhovnika, kadar pride konec? Na smrt je mislila, ko je prišla pome, govorila pa je o življenju in jaz sem ji verjel.

Hotel ji je vreči psovko v obraz, ko pa jo je pogledal, ga je postalo sram in je samo stisnil zobe. Bila je tako drobna in neboljena,

da bi bilo greh udariti po njej. Sedela je v praznični obleki, tudi rute še ni dala z glave, pestovala je pohabljeno desnico in ga gledala z okroglimi, sivimi očmi. Bila je kakor oskuben ptič, da, kakor zlovešč, izhiran ptič, ki čepi na izgledani palici in strmi skozi rešetko. In zazdelo se mu je, da se ji v zenicah zrcali mreža, ki ji zapira pot v svet.

— Nikoli še ni resnično živela, si je rekel, — nikoli ni ljubila in tudi ljubljena ni bila. Kako naj potlej ve, kaj je ljubezen? Zmerom je bila na kolenih, pa misli, da je stati pokonci greh.

»Ti pa ne boš čakal poslednje ure!« je nenadoma zaprosila. »Spravi se z bogom, Aleš! Ne obračaj mu hrbta, kadar bo sam prišel k tebi!«

Alešu je bilo, da bi se zasmel, pa ni imel toliko moči, zato je samo zganil z ustnicami in rekel:

»Samo s tem nikar!«

Teta Micka je zaječala:

»Trd si in neusmiljen.«

Aleš je že preveč govoril. Misli so se mu pretakale mehko in lahkotno, kakor bi se mu bil droben pesek precejal med prsti, po ves dan bi se bil lahko pogovarjal, ko bi jih bil mogel izraziti z pogledi. Besede pa so ga utrujale. Bilo mu je, kakor da mu je težko breme legalo na prsi, in bal se je, da bi se mu spet utrgalo v pljučih in bi mu topla, lepka kri privrela v usta. Zaželel si je miru. Karkoli bi bil dal, samo da bi odšla in ga pustila samega.

»Mejačevka ti je ponudila čaja?« je rekel.

»Smrekovega,« je pritrdila teta Micka.

»Rad bi ga pil.«

»Pil?« se je razveselila teta Micka, pa že naslednji hip podvomila: »Ti da bi ga pil?«

Aleš je prikimal.

V sivih očeh tete Micke je zagorelo upanje. Nagnila se je naprej in raztegnila ustnice, kakor bi bila hotela reči: vsaj to, vse drugo bo navrženo. Alešu je bila zoprna, pa se je premagal in ji vrnil pogled.

»Pa da ga boš zares pil?« se je še enkrat nejevera oglasila v njej.

Toda že je bila pokonci, že si je naravnala obleko in potisnila vozle rute globlje pod brado.

»Precej grem ponj,« je rekla.

S praga se je še ozrla k postelji in, ko ji je Aleš pokimal, brž izginila skozi vrata.

— Da bi se zaklepetala! si je zaželel Aleš.

Spet je bil sam s svojimi sanjami in to mu je dobro delo.

O svoji materi je Aleš resnično prav malo vedel. Saj jo je poznal in njena podoba mu je bila še zmerom živo pred očmi, življenje, ki ga je živela, pa mu je bilo tuje. Zato je tudi njeno smrt prav po svoje občutil. Šla je, se mu je zazdelo, in se spet vrne.

Kar je pomnil, je tako odhajala. Prišla je, se pomudila za kako uro, dlje nikoli, in šla.

»Kdaj prideš spet?« jo je spraševal ob slovesu.

»Kmalu, Aleš...«

Pa ni bilo res. Tedne in tedne je moral čakati nanjo in ni mogel razumeti, kako da je ni.

»Zakaj ne pride?« je spraševal staro mamo.

Stara mama pa so odkimali:

»Ne sme. Gospa bi bila huda, če bi pustila delo.«

»Kakšno delo?«

»O, dosti je dela pri takih ljudeh. Velike sobe imajo in tla morajo biti, da se vidiš v njih.«

»Ste že bili tam?«

»Saj bi me ne pustili noter.«

»Pa mama? Jo puste?«

»Kadar pospravlja.«

Tako jo je potlej videl v mislih: kako z omelom v rokah stoji sredi velike sobe in se ogleduje v svetlem podu, kakor se ogledujejo vrbe nad tolmunom v Knežu; za njenim hrbtom pa preži gospa, velika in oblastna, mati se še ganiti ne sme, ne da bi ji to ona ukazala.

»Pa mora biti pri njej?« je vprašal.

»Pri kom?«

»Pri tisti gospe.«

»Pri tej ali pri kaki drugi,« so prikimali stara mama. »Ko boš velik in boš zaslužil, ji nemara ne bo treba več.«

In že sta se menila o tistem času.

Stara mama niso bili kakor teta Micka. Če je šel z njimi mimo znamenja ob cesti, ga niso dregnili kakor ona, češ: Pokrižaj se! ampak so se zamislili in rekli:

»Tule je pa Košarja povozilo.«

Potlej so povedali zgodbo, pa jima je pot brž minila.

In če sta s polja grede srečali koleselj z mozoljastim župnikom, ga niso potegnili za rokav kakor teta Micka, češ: Glej, kako boš pozdravil! ampak so se hudomušno posmehnili in šepnili:

»Tale te je krstil za Aleša. Tačas je bil še kaplan.«

Vselej so rekli tako, ko je bil koleselj mimo, pa so vso zgodbo povedali od kraja. Aleš jo je znal že na pamet, a jo je še rad poslušal.

Stara mama so ga sami nesli h krstu — kdo drug pa bi bil šel takemu za botra? — zavili so ga v plet in po bližnjici stekli k cerkvi. V zakristiji so morali dolgo čakati, da so pričakali cerkovnika, in še dlje, da so pričakali gospoda.

Mozoljasti župnik, ki je bil takrat še kaplan, je odprl knjigo, pomočil pero v črnilnik in vprašal:

»Rojen?«

Stara mama so povedali.

»Mater...« je zamrmral mozoljasti kaplan in vprašal:

»Mati?«

Tudi to so stara mama povedali.

»Pater...« je zamrmral kaplan in vprašal:

»Oče?«

Tega stara mama niso vedeli povedati.

»Illegitimus...« je zamrmral in vprašal:

»Nezakonski?«

Stara mama so prikimali.

Mozoljasti župnik, ki pa je bil takrat samo kaplan, je stisnil ustnice in očitajoče pogledal staro mamo, rekel pa ni nič.

»Noče povedati,« so se zmedli stara mama.

Kaplan je prikimal, pogledal v knjigo in zamrmral:

»Nomen infantis...«

Potlej je dvignil pogled h koledarju na steni, pritisnil nanj prst in drsel z njim od vrha navzdol.

Stara mama brez besed niso razumeli, prst na koledarju pa jim je vse povedal, zato so tiho zaprosili:

»Boris naj bo!«

»Kakšno ime pa je spet to?«

To je izrekel počasi, kakor bi bil opomnil otroka, ki se je v svoji igri domislil nečesa nečednega.

»Greta, mati njegova, bi rada tako.«

Toda kaplan se je že spet obrnil h koledarju.

»Sedemnajstega... sedemnajstega...« je mrmral in s prstom drsel od dne do dne.

Potlej je prst obstal, kaplan se je ozrl in rekel:

»Aleš naj bo; to je vsaj krščansko.«

Stara mama mu tega nikoli niso odpustili. Ne zaradi imena, njim se ni zdelo napačno, ampak zaradi Grete, otrokove matere. Vedeli so,

da jo bo prizadelo, zato so s slabo vestjo in s težkim srcem stopili v izbo.

— Da bi ne bilo treba povedati! so rekli sami pri sebi.

Mlada mati pa je terjala s pogledom, še preden je spregovorila, ni se dalo odlašati, tudi za trenutek ne.

»Niso hoteli, kakor bi ti rada,« so zamrmrali.

»Kako pa?«

»Aleš je.«

»Aleš!« je zaječala mati. »Aleš pod stopnicami!«

Teta Micka pa:

»Gospod so že vedeli, kako je prav. Aleš! Velik svetnik je bil... Kar v pratiko poglej!«

Mati je ni poslušala. Zajokala je, njen jok pa je stari mami segel do srca, da so se sami komaj ubranili solz. In če so kdaj kasneje srečali koleselj z mozoljastim župnikom, so se nagnili k Alešu, se hudomušno posmehnili in šepnili:

»Tale te je krstil za Aleša. Tačas je bil še kaplan.«

»In mati je hotela Borisa?« je vprašal Aleš.

»Borisa je hotela.«

»Zakaj?« je spet vprašal Aleš.

»Zakaj!«

Stara mama so ga pogledali, kakor da se ne morejo odločiti, naj povedo ali ne, pa so le spregovorili:

»Nemara da je bil tvoj oče Boris.«

Kasneje, ko ni bilo ne matere ne stare mame več med živimi, je Aleš dostikrat razmišljal o tem:

— Boris! Kako osladno!

Čudne želje svoje matere ni mogel razumeti. Morala bi si iztrgati iz srca vse, kar jo je spominjalo nanj, ki jo je bil ogoljufal, se mu je zdelo. In tisto ime! Sovražiti bi ga bila morala. Ne, je že bolje, da je Aleš, Aleš pod stopnicami ali kjerkoli!

Razmišljal pa je tudi o očetu, ki ga ni poznal.

— Predmestni lizun je moral biti, pravi predmestni lizun, si je rekel. — Že ime ga izdaja.

Obšla ga je nenavadna misel:

— Ko bi ga nenadoma srečal na cesti...

Priprl je oči, da bi podoba srečanja živa vstala pred njim, in val neurejenih čustev ga je zalil ob tem: zaničevanje, sovraštvo, strah... Že naslednji hip pa so čustva skopnela in podoba je izginila.

— Mimo bi šel in ne hotel bi ga poznati, si je rekel. — In oni nemara prav tako.

S podstenja so zadoneli koraki, zunaj so zaškrípale duri in težki čevlji so pridrsali v vežo.

— Vsaj zaklenila bi bila! se je vznejevoljil Aleš.

Oni zunaj je postal, kakor da se ogleduje — Aleš je čutil gibanje njegovega telesa — potlej pa se je hripavo razleglo po veži:

»Micka!«

Koraki so pridrsali bliže, da je bilo za vrati slišati težko sapo, roka je pritisnila na kljuko in skozi režo se je zrinila razmršena glava.

»Kaj ni Micke?«

Aleš se je zastrmel v razriti obraz in v kalne oči ter odkimal.

»Ne,« je rekel.

Oni pa na to z zoprno vsiljivostjo:

»Sem pa mislil, da je doma.«

To je rekel samo zato, da se je medtem zrinil v izbo. Zamajal se je na nogah, potlej pa se je naslonil na vrata, da so s treskom udarila ob podboje in je kljuka zaskočila.

— Saj je pijan, je pomislil Aleš.

Z uničujočim pogledom je premeril vsiljivca, ki je kakor na pol prazna vreča slonel pri vratih, in tedaj ga je spoznal; ne po obrazu, po obleki, po posvaljkanem suknjiču in po umazani progasti srajci, kakor ga je zadnje dni videl skozi okno:

— Matjak!

»Potlej si sam?« se je spet oglasil pijanec.

In čez čas, ko ni dobil odgovora, še:

»Saj si Gretin?«

— Kaj le hoče? je neprijetno obšlo Aleša.

»Seveda si!«

Pijanec se je odlepil od vrat, se opotekel po izbi in se z roko ujel za vogal pri peči. Nagnil se je naprej, odprl usta in razkril vrsto razmajanih, redko posejanih zob. Slina se je cedila med njimi, mu uhajala po bradi in kapala na tla.

»Čisto njen si, ves njen! In tudi bled in droban, kakor ona tiste dni pred smrtjo.«

Težka, po tobaku in slabem žganju smrdeča sapa je dosegla posteljo.

— Kako ogabno! se je uprlo Alešu.

Obrnil se je v stran in se zastrmel v fuksije na oknu, da mu ni bilo treba gledati onega pri peči in da bi ga tudi sapa ne bila dosegla. Samo zloveščih besedi, ki so mu bile na ušesa, se ni mogel otresti.

»Tudi ti ne boš dolgo, na obrazu se ti vidi, da ne boš dolgo.«

— Že drugi, ki oznanja konec, je pomislil Aleš.

In če mu je bilo pri Golički všeč, ker je povedala, kar je imela v mislih, ga je ob Matjakovih besedah srh spreletel po telesu. Obšla ga je, da bi planil nadenj in ga udaril po ustih, po tistih rjavih, razmajanih zobeh. Nehote je zganil z roko, pa ni imel moči, da bi jo dvignil. Težka in negibna je ležala ob njem, kakor bi se bil svinec razlil po žilah in jo prikoval na posteljo.

»Neumnost,« je zamrmral, ker ni vedel drugega.

»Micka ti je tako rekla,« se je namuznil pijanec in pomežiknil.

»Kaj?«

»Ej!« je spet pomežiknil pijanec.

Zaupljivost se je zarisala na njegovem obrazu, koža pri sencih se mu je nabrala v drobne gube in oči so se mu zožile.

»Ej!« se je namuznil.

Z rokami je otipal rob klopi in se previdno spustil nanjo, potlej pa se je s komolci oprl na kolena in zaupljivo nadaljeval:

»Tudi nama ni pustila. Pa misli, da ne vem.«

— Sedaj sedi in nobena sila ga ne spravi več pokonci, je pomislil Aleš. — Ko bi bila vsaj zaklenila!

»Pravi, da bi ne bila zame,« se je pijanec nenadoma razvnel. »Lepa ženska je bila, lepa, ampak tudi jaz nisem bil, kakor sem danes. In dobro bi ji bilo pri meni.«

Dvignil je obraz in se s kalnimi očmi zazrl v Aleša. Nekaj nasilnega je bilo v tem pogledu.

»No?« je rekel.

In ker ni dobil odgovora:

»Bi bila ali ne bila?«

»Kdo?« je vprašal Aleš.

»O Greti sva govorila,« je nestrpno rekel pijanec, potlej pa se je zmedel: »Kaj nisva govorila o Greti?«

Jezik se mu je med govorjenjem nerodno valjal po ustih, oči so se mu solzile in slina mu je silila na ustnice. Aleš ga je samo na pol poslušal, ob materinem imenu pa se je zganil. Bilo mu je, kakor da je pijanec pljunil nanjo, in spet ga je obšla želja, da bi ga udaril po ustih.

»Kaj nisem rekel: lepa ženska?« se je spet oglasil pijanec.

»Kaj bi z njo!« ga je nestrpno zavrnil Aleš.

»Kaj da bi z njo?«

Užaljenost je bila v pijančevem glasu, obraz pa mu je zaživel: v očeh mu je zagorelo in črte okoli ust so se omehčale.

»Rad sem jo imel, fant.« je rekel. »Na rokah bi jo bil nosil, samo da bi živel. Rad sem jo imel, ti pa: kaj bi z njo.«

— Rad jo je imel ... pijanec! se je v mislih posmehnil Aleš.

Škodoželjnost mu je zaigrala v srcu, ko se je ozrl na izžeto telo, ki je brez moči slonelo na klopi.

— Rad jo je imel!

»Vsako jutro sem jo gledal,« je rekel pijanec. »Tamle pri oknu je stala in se česala. Kakšne lase je imela!« se je zamislil. »Temne ... dolge ... Potlej ne več, ti je nisi poznal take. Ko pa je bila še mlada, v tistih letih ... stala je pri oknu, da se je videla v šipo. Vsako jutro tako. Jaz pa sem jo gledal. Po opravkih bi bil moral, pa nisem mogel stran, dokler ni bila pri kraju. Imela je dolge lase, dolge, temne lase, njene roke pa so bile bele in so šle z glavnikom gor in dol. Nazadnje se je spletla, si pripela kite okoli glave in zaprla okno ... Ves dan sem jo imel pred očmi: temne lase pa roke, ki so jih razčesavale. Prirasla mi je k srcu in to je kakor vino, fant. Dlje ko sem jo gledal, bolj sem si jo želel videti.«

Otožnost, ki je bila v pijančevem glasu, je navdajala Aleša s čudno veselostjo, podobno razposajenosti otrok ob kruti igri.

— Pa bi je ne bil gledal!

»Zgodilo se je, da je nekega jutra ni bilo več k oknu,« je pijanec zaječal ob spominu. »V mesto je šla. Nikomur ni povedala, še poslovil se nisem od nje.«

— Še poslovil se ni, je Alešu zaigralo v srcu.

»Kakor izgubljen sem hodil okrog,« je rekel pijanec. »K srcu mi je prirasla, pa nisem mogel brez nje. To je kakor vino, fant: vse bi bil dal in nič bi ne bil pomišljal, samo da bi jo spet videl. Pa je ni bilo, dolgo je ni bilo. Šele ko si bil ti na poti, se je vrnila, ker ni vedela drugam. Takrat sem mislil: ne bo je več vleklo v mesto, k meni pojde, da bom skrbel zanjo.«

— Pa le ni ostala, šla je, je škodoželjno pomislil Aleš.

»Misel na onega jo je spravila nazaj,« je rekel pijanec. »Verjela je, da se bo še oglasil.«

»In se ni?« je vprašal Aleš.

»Ni se. Še pokazal se ji ni. Sama je ostala in je garala in trpela v tisti gosposki hiši. Nalagali so ji taka opravila, da bi jih bil še zdrav komaj zmogel, ne pa ona, ki je bila drobna, da bi jo v pēsti skril. Smilila se mi je. Večkrat sem bil pri njej po tistem in vselej se mi je srce stisnilo, ko sem jo videl.«

— V mesto je hodil k njej! se je zavzel Aleš in nekaj grenkega je kanilo v njegovo veselost.

»V pēsti bi jo skril,« je ponovil pijanec. »In zares bi jo bil najraje vzel v roke in jo odnesel domov. Pa ni hotela. Vse prigovarjanje je bilo zaman. Onega je čakala, saj pričakala ga ni. In potlej, ko le nisem odjenjal, sem jo pregovoril...«

»Kako pregovoril?« je dahnil Aleš.

Vsa škodoželjnost, ki ga je bila navdala, je izginila; obšla ga je tesnoba. In zbal se je: lastnega nemira se je zbal, pijanca na klopi in preteklosti, ki je doslej ni poznal. Obrnil je obraz k steni, toda oni pri peči ga je bil že spregledal, kljub pijanosti ga je bil spregledal.

»Hi, hi, hi, hi!« se je zasmel: drobno in neugnano, smeh se mu je kar usipal iz ust. »Saj bi ne bil tako slab...«

Alešu je bil pijančev smeh zoprni, hotel je jasnih besedi, zato je ponovil:

»Kako pregovoril?«

Pijanca pa je še vedno davil smeh:

»Saj bi me moral klicati za očeta, fant! Hi, hi, hi!«

Ramena so se mu stresala in iz oči so mu silile solze. Smeh ga je bil izmučil, zamiral je in ko je zamrl, je bil pijančev obraz spet otožen, glas pa jokav.

»Ko bi bila vsaj doma umrla!« je rekel. »Samo k cerkvi bi stopil, pa bi ji potožil. Težko je človeku, ko je tako sam in zapuščen. Saj me je tudi v mesto zaneslo. Pa kaj bi: daleč je, vse je tuje in ljudi je preveč. Dolgo sem iskal in veliko povpraševal, da sem našel njen grob. Ko sem bil tam, sem pa stal pred njim kakor tujec. Molit nisem prišel, da bi se pa menil z njo sredi tistih ljudi... Tega nisem mogel. Je pa že vse drugače pri nas: stopiš okoli cerkve, pa si med grobovi, kakor bi prišel med znance. Ko bi bila vsaj umrla doma!«

— Solzavost pijanca! je obšlo Aleša kakor gnus.

Bil je nestrpen, ker ni dobil odgovora, zagrizel se je v svojo misel in planil na dan:

»Ampak tisto, da bi jo bili pregovorili, tisto ni res.«

Pijanec je bil nenadoma ves drug.

»Res je!« je kriknil. »Kar druge povprašaj, če meni ne verjameš! Vse sva se bila domenila in vse pripravila, vse do potankosti. Kar neslo me je domov. Svet se mi je kazal v drugačni luči in mislil sem, da mi nobena reč ne more skaliti veselja. Da je bila le Greta za to...«

— Da je bila za to! se je kakor odmev oglasilo v Alešu.

Misel, da bi bil skoro našel pri Matjakovih dom, da bi bil moral z materjo živeti v mračni hiši in klicati Matjaka za očeta, ga je navdala z odporom. Tesnoba je rasla v njem, ni ji mogel ubežati, in pijanec pri peči je govoril in se solzil.

»Vse je bilo po pravici,« je rekel, »samo tebe sem moral pred materjo zatajevati. Bili so tako čudni, zmerom zaprti v zgornjici in ljubezni niso poznali; vedel sem, da bi Grete ne marali take k hiši. Nikogar niso pustili k sebi, pa sem mislil, da jim ne bo težko prikriti. Pa so zvedeli, še preden sva se vzela, so zvedeli. Poklicali so me v gornjo izbo in rekli: Pojdi! Nič drugega, samo: Pojdi!«

Alešu se je zasmilil, tolikšna bolečina se je zarisala na njegovem obrazu. Lica so se mu povесila in usta spačila v jok.

— Resnično trpi, kakor mi je zoprno, si je rekel. — In kakor je pijan.

»Praznih rok bi bil ostal,« je zaječal pijanec. »In kaj bi ji bil potlej mogel dati? Samo v revščino bi jo bil potegnil. Tako se je vse por-drlo...«

Solze, ki so mu polzele iz oči, so se lovile v strnišču na bradi, iz priprtih ust pa se mu je izvil stok.

Tedaj so se odprla vrata. Nič ni bilo slišati stopinj, samo kljuka je škrtnila in tečaji so zaječali.

10

Na pragu je stala teta Micka.

»Kaj pa ti tukaj...? Kdo ti je rekel...? Kako si upaš...?« ji je prišlo kakor iz zadrgnjenega grla.

Aleša je navdal občutek, da se ima zgoditi nekaj strašnega. Obraz tete Micke — nikoli ga še ni videl takega — njen pogled, prepadenost pijanega Matjaka, vse to se je znilo v nemo grožnjo in ta se je raz-raščala pred njegovimi očmi, bila je kakor roka, ki se pripravlja na udarec, pa je za trenutek obvisela v zraku.

»V krčmo sem bil namenjen...« je rekel Matjak.

»Lažeš!« je rekla teta Micka.

»Iskal sem te...« je rekel Matjak.

»Lažeš!« je rekla teta Micka.

»Nisem vedel, da si šla...« je rekel Matjak.

»Vedel si. Čakal si na to in potlej si se pritihotapil v hišo,« je rekla teta Micka.

Pijani Matjak se je nemirno presedal, kakor potepen pes in gledal v teto Micko, ta pa je sršela vanj. Ni kričala, govorila je tiho, njene besede pa so bile ostre in so rezale v živo. Pijanec se je zmedel ob njih.

»Saj je Gretin...«

»In kaj sem ti rekla?« je siknila teta Micka.

»Hotel sem govoriti z njim...«

»In kaj sem ti rekla?« je siknila teta Micka.

Njen pogled je bil neusmiljen, njen glas pa kakor bič, pijanec se je zgrbil pod njim.

»Pojdi!« je ukazala.

Nič ni ugovarjal, počasi se je dvignil s klopi, se zamajal na nogah in iztegnil roko.

»Pojdi!«

»V krčmo bi rad,« je zajecal.

Zavrnila ga je, ne z besedo, ampak s pogledom. Pa se ni zganil in tudi roke ni umaknil.

»V krčmo bi rad,« je ponovil.

Tedaj je stopila k omari, vzela iz torbice bankovec in mu ga stisnila v dlan.

»Pojdi!«

Pijanec se ni več obotavljal. Opoťekel se je do vrat, otipal kljuko in izginil v vežo.

Za njim se je zgrnil molk, težak in grozeč molk. Aleš in teta Micka, oba sta prisluhnila pijančevim korakom, ki so drsali po veži, dosegli prag in se izgubili na kolovozu. Ko so utihnili, sta se spogledala in teta Micka je spregovorila:

»Kaj ti je pravil? Povej, kaj ti je pravil!«

Aleš ni odgovoril. Pogledal je teti Micki v obraz, videl je, kako se zbirata na njem strah in obup, in je pomislil:

— Sedajle se bo zgodilo.

»O Greti ti je pravil?« je vprašala teta Micka in njen glas je bil, kakor da grabi za zadnjim upanjem.

»Tudi o njej,« je rekel Aleš.

»In o nameravani poroki?«

»O vsem mi je pravil,« je rekel Aleš.

Teta Micka se je zdrznila. Prebledela je in kakor v obrambo stegnila roko predse.

»Nič takega ni bilo med nama, kar bi bilo greh,« je kriknila. »Ni koli ni bilo nič takega. Za žganje mu dam, kadar nima, to je vse.«

Glas se ji je prelomil in ukrivila se je, kakor da jo je breme, ki ji je ležalo na ramenih, nenadoma zmoglo. Sklonila je glavo in sedla na klop, tja, kjer je še malo prej sedel pijani Matjak.

»Rada sem ga imela,« je rekla tiho, »in nemara da ga imam še sedaj. Pa sem že takoj izpočetka vedela, da me ne bi maral, ko sem tako pohabljen. Za Greto je gledal, ta pa se ni menila zanj. Šele potlej, po očitnem grehu bi ga bila vzela, pa še tedaj ne précej.«

»Ti pa si me peljala k Matjakuli, da bi ga tudi potlej ne?« je rekel Aleš.

Nenadoma mu je vsa resnica živo stopila pred oči. Bila je tako umazana in boleča, da je v trenutku, ko jo je spoznal, ni mogel do kraja dojeti. Čutil jo je, kako mu je počasi legala v srce in zastrupljala še tisto malo dobrega, kar je ostalo v njem. Teta Micka se mu ni zdel več oskuben ptič, oropan življenja in ljubezni, bila je ptica ujeda, ki je zašla v past. Jeklene čeljusti so stiskale, toda Aleš bi jih ne bil razklenil, še huje bi jih bil privil.

»Nisem mogla drugače,« je začela teta Micka. »Greta naj bi bila dobila za svoje zgrešeno življenje tisto, kar sem si jaz, ki nisem imela greha nad seboj, zaman želela? Moj bog, če je mogoča še večja krivica na svetu! Grehu ljubezen, dvojno mero ljubezni, čistost pa naj bo odrinjena v kot? Nisem mogla drugače. Danes vem, da nisem prav ravnala, toda če pomislim na tiste dni, komaj da zmorem resnično kesanje. Bog bo sodil.«

Teta Micka je trpela, na obrazu se ji je videlo, kako jo je izpoved izmučila. Jeklene čeljusti so stiskale, Aleš pa je privil.

»V smrt si jo pognala,« je rekel.

»Ni res!« je vztrepetala teta Micka.

»Bolno si jo spravila iz postelje in jo vlačila po blatu, pa ti še ni bilo dovolj. V smrt si jo pognala.«

»Ni res!« je vztrepetala teta Micka.

»Vse bi rada gorke spravila v nebesa,« je očital Aleš. »Prej pa jih je treba ubiti in zato ubijaš: mater, mene in Matjaka nemara tudi, ker moliš zanj...«

»Ni res!« je vztrepetala teta Micka.

»O, saj sem okusil! Komaj da sem znal dobro hoditi in že si me vlačila k svojim pobožnostim. In potlej ves čas tako. Pozimi sem prezebal na cerkvenem tlaku in poleti sem moral s sonca v tisti mrak, zmerom v tisti mrak. Kako sem sovražil vse to! Naslonil sem se na steber, tiščal pesti v žepe in potihoma klel. Ljudje so molili, jaz pa sem klel, ljudje so klečali in se trkali na prsi, jaz pa sem slonel ob stebru, tiščal pesti v žepe in klel. Slišiš?«

»To ni res!« je kriknila teta Micka.

Prebledela je, planila pokonci in z grozo v očeh zrla nanj.

»To ni res, tega nisi napravil!« je kriknila.

»Ljudje so molili, jaz pa sem klel,« je izdaval Aleš.

Dušilo ga je. Z zadnjimi močmi se je dvignil, se oprl na komolce in dahnil:

»In ko bi bil moral pomočiti prste v blagoslovljeno vodo... sem pljunil vanjo...«

Teta Micka je stala pri postelji in trepetala. Bila je bleda kakor zid. Iz prsi se ji je izvil nerazumljiv stok, potlej pa je zajokala, na glas kakor otrok. Dvignila je levico k očem, se obrnila in stekla v vežo. Bila je majhna, vogal rute ji je segal na sredo hrbta in hroma desnica ji je mrtvo opletala ob telesu.

Alešu je škrlatna megla zastrla pogled. Še je videl teto Micko, ki je stopila čez prag, in slišal tresk vrat, ki so se zaloputnila za njo, potlej pa mu je telo omahnilo v gluho, črno praznino.

— Kako dolgo še? je pomislil.

Val tople krvi se mu je dvignil v sapniku in mu pljusnil v usta.

— Kako doglo še?

11

Sonce se je nagnilo že nizko nad Presko in izba je zableščala v zlati večerni luči.

— Kako topel večer! je pomislil Aleš.

In potlej še:

— Ko bi mogel biti zmerom takole sam!

Rjuha se mu je mokra lepila pod vratom. Našel je vogal, ki ni bil prepojen s krvjo, si otrl obraz, potlej pa jo je potisnil pod odejo.

— Tega ne sme videti! si je rekel.

Kakor bi bilo šlo neurje čezenj, tako so ga bila preplavila čustva: sovražstvo, maščevalnost, gnus. Izbičala so ga, toda sedaj ga je spet prevzela spokojnost. Mir je ležal okoli njega in tudi sam je bil miren. In tete Micka mu je nenadoma postalo žal.

— Le zakaj sem govoril? si je očital. — In čemu sem rekel, da sem pljunil? Saj nisem pljunil zares, ker sem se bal ljudi, ki so stali tam okoli... Čemu le sem rekel? Nikoli ne bo našla miru zavoljo tega.

Sonce je tonilo in luč, ki je polnila izbo, je prehajala iz zlate v rožnato.

— Kako topel večer! je pomislil Aleš. — Še list na drevesu se ne gane... Če bi bosa noga stopila v travo, bi ne zašuštel pod njo... In če bi s stare vrbe kanilo v tolmun, bi kaplje ne bilo slišati... in gladina bi se vznemirila... Kako topel večer...

Izba je zagorela v škrlatni luči, sonce se je z zadnjimi žarki lovilo nad Presko in v snopu teh žarkov, pri peči, je stala Manca.

— Ves dan sem te čakal, je hotel reči Aleš, pa je misel ostala samo v pogledu.

Nič čudno se mu ni zdelo, da je ni slišal. Morebiti jo tudi je, pa ob šumu njenih korakov ni obrnil glave. Sedaj je stala tam pri peči, vsa obsijana od zahajajočega sonca, in se smehljala.

»Si spal, Aleš?« je vprašala.

Aleš je odkimal.

»Tale so mama poslali,« je rekla.

Aleš se ni ozrl za zavojem, ki ga je položila na klop, samo vanjo je upiral oči in vse sile je strnil v edino misel:

— Prišla je!

»Ti je slabo, Aleš?«

Stopila je bliže, prav k postelji, in se sklonila nad njim.

Aleš je odkimal.

»Dobro mi je...« je rekel.

In je še hotel dodati:

— Ker si ti tu...

Pa tega ni izrekel naglas, samo v mislih je imel in oči so govorile.

»Ves poten si.«

Iztegnila je roko in mu z dlanjo otrla srago s čela. Njena dlan je bila topla in mehka, držal se je je vonj po zemlji in po prostranih travnikih na Knežem.

— Takole bi usnul! je obšlo Aleša.

Potlej je luč ugasnila. Iz kotov se je plazil mrak. Mance ni bilo več v izbi, teta Micka je stala ob postelji. Bila je bleda, samo veke je imela rdeče od joka in njene oči so bile kakor oči utopljenca.

»Je bila Manca tu?« je vprašala.

Aleš je prikimal.

»Boš jedel?« je vprašala.

Aleš je odkimal.

»Pa čaj... tega sedaj ne boš?« je vprašala.

Aleš je odkimal.

Hudo mu je bilo, ko jo je gledal. On sam je bil spokojen, pa bi še njej rad rekel nekaj lepega, da bi ji bilo dobro. In rad bi, da bi ga oči, ki so bile kakor oči utopljenca, ne bile gledale tako proseče. Rad bi bil sam.

»Kaj ne boš molila nocoj?« je vprašal.

V njenih očeh se je zganilo upanje, pa je naslednji hip spet ugasnilo; oči, ki so bile kakor oči utopljenca, niso verjele več.

»Da bi molila?« je rekla.

Aleš je prikimal.

»Saj ne misliš zares,« je rekla.

»Zares bi rad, da bi molila,« je rekel Aleš.

V okroglih, sivih očeh tete Micke je spet zagorelo upanje, rahlo, komaj zaznavno upanje. Ali pa se je Alešu samo zdelo tako.

»Rad bi? Zares?« je rekla in glas ji je vztrepetal.

Stopila je k steni, snela molek izpod razpela in pokleknila k peči. Aleš je videl s postelje samo njen usločeni hrbet, slišal je njen glas, slišal je debele lesene jagode, ki so udarjale ob klop, in bilo mu je, kakor da je sam v izbi. Teta Micka je bila daleč, z vsakim trenutkom je bila dlje, ostajala je v življenju, ki se je Alešu izmikalo.

— Zmerom bo takole molila, je mislil, — zmerom tako upognjena... zmerom za vozičkom... do zadnjega kantona...

Njemu je bilo dobro. Čutil je v prsih val krvi, pa ga ni obšel strah.

— Sedajle! si je rekel.

In že ga je toplo oblilo po vratu.

Potlej ni več pomislil:

— Sedajle!

Samo kri je čutil, kako se mu je ulila po vratu in se vpijala v blazino.

In nazadnje tudi čutil ni več.